

Gujarat National Law University

National Commission
for Women, India

GNLU-NCW LEGAL AWARENESS PROGRAMME

(એક એવો કાર્યક્રમ જેમાં સ્ત્રીઓને તેમના અધિકારો અને જવાબદારીઓ તેમને અસરકારક રીતે પરિચિત કરવામાં આવશે, કે જેથી તેમના અધિકારોને તે મૂકતા કરવા માટે સક્ષમ થઈ શકે).

21, 22 January 2016

ORGANISED BY

મહિલા અને કુટુંબ કાયદો

- લગ્ન કુટુંબ જીવન એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે.
- ભારત એક સર્વદેશીય દેશમાં હોવા ભારતના દરેક નાગરિક લગ્ન અને છૂટાછેડા બાબતે પોતાના અંગત કાયદા દ્વારા સંચાલિત કરવામાં હકદાર છે પરિણામે (દરેક સમુદાય તેના પોતાના પરંપરા અને વૈવિધ્યપૂર્ણ છે).
- લગ્ન પર | હિંદુ કાયદાને
- હિન્દુઓ આ હિન્દુ લગ્ન ધારો, 1955 કહેવાય કાયદા દ્વારા સંચાલિત કરવામાં આવે છે, તે દ્વારા ઘડવામાં કાયદો છે. આ હિન્દુ સંહિતા ખરડાની ભાગ તરીકે 1955 માં ભારતીય સંસદ.
- ત્રણ અન્ય મહત્વપૂર્ણ કાયદાઓ પણ આ સમય દરમિયાન ઘડવામાં આવ્યા હતા, આ હિન્દુ ઉત્તરાધિકાર એક્ટ, 1956,
- આ હિન્દુ લઘુમતી અને વાલીપણા ધારો, 1956 અને હિન્દુ દત્તક અને ભરણપોષણ એક્ટ, 1956 આ કાયદાઓ તમામ હિન્દુ કાનૂની પરંપરા આધુનિક દેખાડવા માટેના હતા.
- પ્રાચીન હિન્દુ કાયદા મુજબ છૂટાછેડા માટે કોઈ સ્થળ ન હતું.
- બંને પુરુષો અને સ્ત્રીઓ વિવિધ મેદાનો પર છૂટાછેડા મેળવી શકો છો. સ્ત્રીઓ છૂટાછેડા કેટલીક વધારાની મેદાનો પર પણ કરી શકે છે.
- છૂટાછેડા માટે મેદાનો: આ હિન્દુ લગ્ન ધારો, 1955 (વિભાગ 13)

A) વ્યભિચાર [કલમ13(1)(i)]

લગ્ન પછી પતિ અન્ય સ્ત્રી સાથે સહવાસ તો હોય, તેમના પત્ની છૂટાછેડા માટે પૂછી શકો છો. તેમણે તેની સાથે સંભોગ કર્યા પહેલાં મહિલા સાથે લગ્ન કર્યા કહે તો પણ, તે હશે વ્યભિચાર, બીજા લગ્ન માન્ય નથી.

B) ગુપ્તરોગ [વિભાગ-13 (એલ) (v)]

પતિ ગુપ્તરોગથી પીડાતા હોય, તો પત્ની છૂટાછેડા માટે પૂછી શકો છો.

C) ત્યાગ [કલમ 13 (એલ) (vi)]

ત્યાગ પણ છૂટાછેડા માટે મેદાન છે. પતિ માટે વિશ્વના ત્યાગ તો

ધર્મ પત્ની છૂટાછેડા માટે પૂછી શકો છો.

D) મૃત્યુ અનુમાન [કલમ 13 (1) (vii)]

પતિ સાત વર્ષ માટે હાજર ના હોય તો તે મૃત્યુ એક ધારણા હશે. આવા કિસ્સામાં પત્ની છૂટાછેડા કરી શકો છો.

કોર્ટ પાસેથી છૂટાછેડા મળે છે.

E) લગ્ન ફરીથી પ્રાપ્ય ન હોય તેવું વિરામ [કલમ 13 (1 એ)]

ન્યાયમાં પ્રવેશ

- દરેક રાજ્યમાં, રાજ્ય કાનૂની સેવાઓ ઓથોરિટી અને દરેક હાઈ કોર્ટમાં હાઈકોર્ટના કાનૂની સેવાઓ સમિતિની રચના કરવામાં આવી છે.
- વધુમાં, દરેક જિલ્લા કક્ષાએ, જિલ્લા કાનૂની સેવાઓ ઓથોરિટી અને તાલુકા કાનૂની સેવાઓ સમિતિઓ બનાવવામાં આવી છે.
- રાજ્ય કાનૂની સેવાઓ ઓથોરિટીના અધ્યક્ષપદે રાજ્યના માનનીય ચીફ જસ્ટીસ અને જિલ્લા અને તાલુકા કાનૂની સેવાઓ સમિતિઓના અધ્યક્ષપદે ડિસ્ટ્રિક્ટ કે તાલુકાના ન્યાયિક અધિકારી રહે છે.

રાષ્ટ્રીય કાનૂની સેવા ઓથોરિટીના કાર્યો (NALSA) :

- NALSA લીગલ એઈડ કાર્યક્રમોને અમલ કરવા માટે રાજ્ય કાનૂની સેવાઓ ઓથોરિટીને માટે માર્ગદર્શનના મુદ્દાઓબહાર પાડે છે.
- પાત્ર વ્યક્તિને માટે મફત કાનૂની સેવાઓ પૂરી પાડે છે,
- વિવાદોના સુખદ સમાધાન માટે લોક અદાલતનું આયોજન

નીચેની વ્યક્તિઓ મફત લીગલ એઈડ સેવાઓ મેળવવા માટે ઓળખી કાઢવામાં આવ્યા છે:

- મહિલા અને બાળકો;
- ઔદ્યોગિક કામદાર;
- વિકલાંગતા ધરાવતા વ્યક્તિઓ.

ફોજદારી કાયદો

એસિડ એટેક

- કલમ 326-એ તહેત જે વ્યક્તીઈએ એસિડ નો ઘા કરી કોઈને નુકસાન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હોય તોહ તેને ઓછામાં ઓછી ૧૦ વરસની સજા અથવા ઉમર કેદ કે પછી પૈસાનો દંડ અથવા બંને ચૂકવું પડશે.

મનુષ્યહરણ અને મનુષ્યનયન

- ભારતીય ફોજદારી ધારાની કલમ 360 માં મનુષ્યહરણ ને અને કલમ 362 માં મનુષ્યનયન ને વ્યાખ્યાયીત કરવામાં આવ્યું છે. મનુષ્યહરણ માં શિક્ષા સાત વર્ષ સૂધી ની કેદ અને દંડ પણ થઇ શકે છે.
- કલમ 366 : કોઇ સ્ત્રીને તેની ઇચ્છા વિરુદ્ધ કોઇ વ્યક્તિ સાથે લગ્ન કરવાની ફરજ પાડવી વગેરે.
 - ❖ ઇચ્છા વિરુદ્ધ લગ્ન કરવાની ફરજ પાડવી
 - ❖ ફોસલાવીને અથવા બળજબરીથી સંભોગ કરવો
 - ❖ વધૂમાં વધૂ દસ વર્ષની કેદ અને દંડ ની પણ સજા થઇ શકે છે.
- કલમ 366 અ : સગીર વયની છોકરી સાથે સંભોગ કરવો : જો કોઇ વ્યક્તિ કોઇ 18 વર્ષથી નીચેની વયની છોકરીને ફરજ પાડીને અથવા ફોસલાવીને ગેરકાયદેસર સંભોગ કરવાના ઇરાદાથી અથવા એમ સંભવ છે એવું જાણીને કોઇક સ્થળેથી જવા અથવા કંઇક કૃત્ય કરવાને પ્રેરે તો વધૂમાં વધૂ દસ વર્ષની કેદ અને દંડ સુધીની સજા થવાને પાત્ર છે.
- કલમ 366 બ : છોકરીઓ ની પરદેશમાંથી આયાત કરવી :
 - પરંતુ કોઇ પણ ઉંમરની અસ્થિર મગજની સ્ત્રીને વાલીના સંરક્ષણમાંથી દૂર કરવાથી મનુષ્યહરણનો ગુનો બને છે.
 - ❖ મનુષ્યનયન ના ગુનામાં ગુનેગાર દ્વારા બળ, જોરજુલમ અને છેતરપિંડી જેવા સાધનો વાપરવામાં આવે છે જ્યારે મનુષ્યહરણ ના ગુના માં સગીરને લઇ જવામાં આવે એ જ પૂરતું છે.

- ❖ ભારતમાંથી મનુષ્યહરણ અથવા મનુષ્યનયન ના ગુનામાં જો ભોગ બનનાર કાયદા દ્વારા પોતાની સંમતિ આપી શકે તેમ હોય તો ગુનો બનતો નથી. પરંતુ વાલીના સંરક્ષણ માંથી મનુષ્યહરણ ના ગુનામાં ભોગ બનનારની સંમતિ નિરપયોગી છે.
- ❖ વાલીના સંરક્ષણમાંથી મનુષ્યહરણના ગુનામાં અપહરણ થયેલ વ્યક્તિને તેના કાયદેસરના વાલી પાસેથી ખસેડી હોવી જોઈએ. વાલી વિનાના વ્યક્તિનું અપહરણ થઈ શકે નહિં. જ્યારે મનુષ્યનયનમાં કેવળ લઈ જવામાં આવેલ વ્યક્તિ સાથે જ સંબંધ છે.
- ❖ મનુષ્યનયન એ સહાયક કૃત્ય છે જે પોતાનામાં સજાને પાત્ર નથી પરંતુ જો તે ભારતીય ફોજદારી ધારાની કલમ 364 માં દર્શાવેલા એક યા અનેક ઇરાદાઓથી કરવામાં આવે તો તે ફોજદારી ગુનો બને છે.
- ❖ કાયદેસરના વાલીના રક્ષણમાંથી મનુષ્યહરણના ગુનામાં મદદગારીને કોઈ અવકાશ નથી. પરંતુ મનુષ્યહરણ થાયએ પહેલા જો ષડ્યંત્ર રચવામાં આવ્યું હોય તો મનુષ્યહરણમાં મદદગારીનો ગુનો ટકી શકે છે. પરંતુ ભારતમાંથી મનુષ્યહરણ અથવા મનુષ્યનયનના ગુનામાં મદદગારી થઈ શકે છે.
- ❖ મનુષ્યહરણના ગુનામાં ગુનેગારનો ઇરાદો સંપૂર્ણ નિરર્થક છે. પરંતુ મનુષ્યનયનના ગુનામાં ગુનેગારનો ઇરાદો મહત્વનું પરિબલ છે.

ઉપાય માટેની પ્રક્રિયા : જો કોઈ પણ વ્યક્તિને મનુષ્યહરણ અથવા મનુષ્યનયનના ગુનાની શંકા જાય તો તુરંત જ નજીકના પોલિસ સ્ટેશનમાં FIR (ફરિયાદ) લખાવવી જોઈએ. બાકી રહેલી તમામ પ્રક્રિયાઓ કાયદાના અનુસંધાનમાં કરવામાં આવશે.

બળાત્કાર અને જાતીય હુમલો

જ્યારેએક માણસ એક મહિલા સાથે તેના ઇચ્છા વિરુદ્ધ સંભોગ કરવા દબાણ કરે છે ત્યારે તે બળાત્કાર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

બળાત્કાર ઘોર અપરાધ છે, પરંતુ મહિલા સામાન્ય રીતે પોલિસને તે અંગે જાણ કરવા માંગતા નથી કારણ કે તેણે લાગે છે કે લોકો એને એક ખરાબ વ્યક્તિ તરીકે જાણ કરશે અને આ ગુના માટે તેને જવાબદાર ઢેરવશે.

સ્ત્રીઓ નો વેપાર

અ (સ્ત્રીઓ અને બાળકો ના વેપાર મા તેમને બળજબરીપૂર્વક કામ કરવાની તેમજ બળજબરીપૂર્વક સંભોગ કરવાની સ્થિતિ મા મુકવાનો સમાવેશ થાય.

બ (ભરતી કરનારાઓ અને વેપાર કરનારાઓ કે જેઓ સ્ત્રીઓ અને બાળકોને શારીરિક કે આર્થિક જુલમ અને શોષણની સ્થિતિ તેમજ અન્ય ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિ જેમ કે ખોટા લગ્ન, ખોટી રીતે દત્તક લેવ , સ્થાનિક મજૂરી અને દરેક પ્રકારની ગેરકાયદેસર નોકરીમા બળજબરીપૂર્વક ધકેલે છે.

ક (આઇપીસી ની કલમ ૩૬૬-અ કોઇ સગીરબાળા મેળવી આપવા બાબત: જે પણ , કોઇ પણ રીતે , સગીર વય ની છોકરી જેની ઉમર ૧૮ વર્ષ કરતા ઓછી હોય એને કોઇ જગ્યા જવા પ્રેરે, અથવા કોઇ કાર્ય ઇરાદાપૂર્વક છોકરી સાથે ક્ષ્ટાય કરવુ, અથવા શક્યતા છે કે ક્ષ્ટાય છોકરી ને જાણીજોઇને, બળજબરીપૂર્વક અથવા બીજા પુરુષ સાથે ગેરકાયદેસર સંભોગ કરવા આકર્ષે તેને ૧૦ વર્ષ સુધીની કોઇ કેદ અને દંડની શિક્ષા કરવામા આવશે .

બંધારણીય આમુખ

- બંધારણીય કાયદા મુજબ સ્ત્રીઓને પુરૂષો સમાન હક્ક પ્રાપ્ત છે, તેથી દેશના વહીવટમાં તેઓ સક્રિય ભાગ લઈ શકે છે.
- રાજ્ય કોઈપણ નાગરિકને તેના ધર્મ, રંગ, જાતિ, લિંગ, જન્મ સ્થળ અથવા આમાંથી કોઈપણની રૂએ ભેદ-ભાવ કરી શકે નહિં, (કલમ ૧૫(૧)).
- સમાન તકના ધોરણે અને ન્યાય મેળવવા માટે કોઈપણ પ્રકારના કાયદા કે યોજના દ્વારા કોઈપણ નાગરિકના તેના આર્થિક કે અન્ય અક્ષમતાના કારણસર તેને મળતા હક્કોમાં અસામાન્યતા લાવી ન શકાય. (કલમ ૩૯ એ).
- બંધારણે માનવીય હાલાત અને સુવાવડમાં રાહત માટે અમુક તજવીજ કરી છે. (કલમ ૪૨).
- રાજ્યે નબળા વિભાગના લોકોનાં ભણતર અને આર્થિક હિતોને ધ્યાનમાં રાખી તેમને થતા સામાજિક અન્યાયને અને તેમને થતા બધા પ્રકારના શોષણને સરંક્ષણ આપવાની તજવીજ કરી છે. (કલમ ૪૬).
- રાજ્યે લોકોના પોષણ અને જીવન ધોરણને ઊંચુ લાવવા તજવીજ કરી છે. (કલમ ૪૭).
- ભારતીય નાગરિકોમાં શાંતિ અને ભાઈચારાને પ્રોત્સાહિત કરવા અને સ્ત્રીના સન્માનને હિણપાત ન થાય એ માટે તજવીજ કરી છે. (કલમ ૫૧ (એ) (ઈ)).
- પંચાયતમાં સીધી ચૂંટણી દ્વારા સ્ત્રીઓ માટે એક તૃત્યાંશ (અનૂસૂચિત જાતિ અને જનજાતિના સ્ત્રીઓની આરક્ષણની જગ્યા સાથે) જેટલી ફાળવવામાં આવી છે અને વારા ફરતી આટલી બેઠકો સ્ત્રીઓ માટે જુદી-જુદી પ્રકારની દરેક પંચાયતમાં ફાળવવામાં આવે છે. (કલમ ૨૪૩ ડી(૩)).
- જુદી-જુદી પ્રકારની નોકરી જેમં સુવાવડ માટે સહાય, પ્રસુતિ માટે તબીબી સુવિધા અને રોગ મુક્તિકરણનો સમાવેશ થાય છે.